

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИЙ ФАКУЛЬТЕТ**

ЗАТВЕРДЖУЮ
Декан соціально-гуманітарного
факультету
_____ Оксана ГОМОТЮК
«31» серпня 2023 р.

ЗАТВЕРДЖУЮ
В. о. проректора з науково-
педагогічної роботи
_____ Віктор ОСТРОВЕРХОВ
«31» серпня 2023 р.

**РОБОЧА ПРОГРАМА
з дисципліни «ЖИВОПИС»**

**ступінь вищої освіти – перший (бакалаврський)
галузі знань – 02 «Культура і мистецтво»
спеціальність – 022 «Дизайн»
освітньо-професійна програма – «Графічний дизайн»**

Кафедра інформаційної та соціокультурної діяльності

Форма навчання	Курс	Семестр	Лекції (год.)	Практ. заняття (год.)	ІРС	Тренінг КПЗ	Самост. робота (год.)	Разом	Залік / Іспит (сем.)
денна	1	2	30	30	5	12	73	150	Залік 2

Тернопіль – ЗУНУ
2023

Робоча програма складена на основі освітньо-професійної програми підготовки бакалавра галузі знань 02 «Культура і мистецтво» спеціальності 022 «Дизайн», затвердженої Вченою радою ЗУНУ (протокол № 10 від 23.06.2023 р.).

Робочу програму розробив викладач кафедри інформаційної та соціокультурної діяльності Цуп Андрій Володимирович.

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри інформаційної та соціокультурної діяльності (протокол № 1 від 28 серпня 2023 р.)

Зав. кафедри, канд. іст. наук, доцент _____ Ірина НЕДОШИТКО

Розглянуто та схвалено групою забезпечення спеціальності «Дизайн», протокол № 1 від 30 серпня 2023 р.

Керівник ГЗС _____ Роман П'єх

Гарант ОПП _____ Роман П'єх

СТРУКТУРА РОБОЧОЇ ПРОГРАМИ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «Живопис»

1. Опис дисципліни «Живопис»

Дисципліна «Живопис»	Галузь знань, напрям підготовки, спеціальність, ступінь вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни
Кількість кредитів ECTS – 5	Галузь знань: 02 «Культура і мистецтво»	Статус дисципліни <i>обов'язкова</i> Мова навчання <i>українська</i>
Кількість залікових модулів – 3	Спеціальність: 022 «Дизайн»	Рік підготовки: <i>Денна – 1</i> Семестр: <i>Денна – 2</i>
Кількість змістових модулів – 3	Освітньо-професійна програма «Графічний дизайн»	Лекції: <i>Денна – 30 год.</i> <i>Заочна – 0 год.</i> Практичні заняття: <i>Денна – 30 год.</i> <i>Заочна – 0 год.</i>
Загальна кількість годин – 150	Ступінь вищої освіти – бакалавр	Самостійна робота: <i>Денна – 73 год.</i> Тренінг, КПЗ: <i>Денна – 12 год.</i> Індивідуальна робота: <i>Денна – 5 год.</i>
Тижневих годин – 10 з них аудиторних – 4		Вид підсумкового контролю – залік

2. Мета та завдання навчальної дисципліни «Живопис»

2.1. Мета вивчення дисципліни «Живопис»

Метою викладання навчальної дисципліни «Живопис» є професійна підготовка фахівця з високим рівнем графічної майстерності на основі поступового засвоєння ними теоретичних основ образотворчої грамоти, формування умінь та навичок реалістичного зображення, розвиток зорової пам'яті та уяви, що сприяє активному процесу естетичного сприймання навколишнього світу та відтворення у процесі самостійного рішення завдань художньої діяльності.

2.2. Завдання вивчення дисципліни:

- навчити здобувачів логічно осмислювати побачене, вміти визначити засоби вираження художнього значення природи, цілісно сприймати зображуваний об'єкт, вміти грамотно компоувати зображення у форматі, передавати вірний характер пропорційних співвідношень природи та конструктивну побудову форми, передавати об'єм предметів та характер освітлення;
- застосовувати знання з перспективи для відтворення просторовості зображення;
- використовувати знання з пластичної анатомії для грамотного зображення фігури людини;
- виробити навички роботи з різноманітними графічними матеріалами;
- ознайомити здобувачів з різноманітними принципами стилізації, формалізації та інтерпретації натурального зображення задля більшої виразності твору, загальною теорією композиції, що застосовується при зображенні різноманітних предметів і предметно-просторових ситуацій;
- навчити здобувачів методично правильно застосовувати виконувати поставлені перед ними завдання розкрити сучасні підходи до художнього узагальнення предметних форм.

2.3. Найменування та опис компетентностей, формування котрих забезпечує вивчення дисципліни:

Здатність здійснювати композиційну побудову об'єктів дизайну.

Здатність застосовувати у проектно-художній діяльності спеціальні техніки та технології роботи у відповідних матеріалах (за спеціалізаціями).

Здатність зображувати об'єкти навколишнього середовища і постаті людини засобами пластичної анатомії, спеціального рисунка та живопису (за спеціалізаціями).

2.4. Передумови для вивчення дисципліни:

Курс «Живопис» тісно пов'язаний із такими дисциплінами: «Рисунок», «Історія мистецтва», «Кольорознавство», «Композиція».

2.5. Результати навчання:

Застосовувати набуті знання і розуміння предметної області та сфери професійної діяльності у практичних ситуаціях.

Аналізувати, стилізувати, інтерпретувати та трансформувати об'єкти для розроблення художньо-проектних вирішень.

Відображати морфологічні, стильові та кольоро-фактурні властивості об'єктів дизайну.

3. Зміст дисципліни «Живопис»

Змістовий модуль I. Поняття тональної шкали. Гризаль. Закономірності розподілу світла і тіні, тону, кольору, тональних співвідношень у живописі.

Тема 1. Вступ. Завдання, зміст, мета та значення курсу. Живопис, його види та засоби виразності. Ознайомлення здобувачів з особливостями абстрагування та стилізації.

Тема 2. «Натюрморт з простих геометричних фігур на виявлення тональних співвідношень». Гризаль. Поняття тональної шкали.

2-3 предмета, зображення тривимірне (об'ємно-просторове), освітлення бокове штучне.

Формат: А3. Матеріали: акварельний папір, картон. Техніка виконання: гуаш, акрил, темпера.

План практичного заняття:

- вступна лекція
- показ візуального ряду
- пояснення основних вимог

Мета завдання: виявляти різницю між тональними співвідношеннями, предметів натюрморту. Навчитись оперувати тональним діапазоном.

Палітра: сієна натуральна, білило.

Завдання: замішування гами складових тонів, створити цілісний узагальнений живописний твір, передати матеріальність заданих об'єктів.

Завдання для самостійної роботи:

1. Градієнтна заливка. Розтяжки. Завдання - На форматі А4 виконати 2 розтяжки: ахроматичну та хроматичну.

2. Гризаль. Об'ємно-просторове живописне зображення простої геометричної фігури (гіпсова кулька і куб). Формат А4. Техніка виконання: гуаш, акварель.

Змістовий модуль II. Хроматична гама. Виявлення контрастних тональних співвідношень».* (світле на темному, темне на світлому). *Закономірності розподілу світла і тіні, тону, кольору, тональних співвідношень у живописі.

Тема 3. «Натюрморт на виявлення контрастних тональних співвідношень». (світле на темному, темне на світлому). Хроматична гама.

3-4 предмета освітлення бокове штучне. Формат А2.

Матеріали: картон, акварельний папір.

Техніка виконання: гуаш, акрил, темпера.

План практичного заняття:

- показ візуального ряду
- Пояснення основних вимог

Мета завдання: граничне узагальнення та оперування масштабністю тональних співвідношень. Узгодження кількості темного співвідношення до світлого і навпаки. Гармонійне поєднання тональних мас на форматі, користуючись хроматичною кольоровою гаммою.

Палітра: вохра, марс чорний, білило.

Завдання: визначити головні тональні співвідношення, тональні акценти, визначити величини головних контрастних тональних плям, розробити цілісний об'ємно-просторовий композиційний твір. Передати матеріальність об'єктів заданого просторового рішення.

Завдання для самостійної роботи:

Зробити етюди «Натюрморт на температурні співвідношення». Тепла гама, холодна гама, змішана гама (поліхромна кольорова гама). Освітлення бокове (денне). Формат А4.

Змістовий модуль III. «Пейзаж з архітектурою» Закономірності розподілу світла і тіні, тону, кольору, тональних співвідношень у живописі.

Тема 4. «Пейзаж з архітектурою» змішана (поліхромна) кольорова гама, зображення тривимірне (об'ємно-просторове), освітлення денне.

Формат: А2. Матеріали: акварельний папір, картон. Техніка виконання: гуаш, акрил, темпера.

План практичного заняття:

- показ візуального ряду
- пояснення основних вимог

Мета завдання: навчитись відображати об'єктивну реальність тональних, колірних, температурних співвідношень та їх взаємодію з простором. Розробити композиційну цілісність. Розібрати просторове середовище на плани, передати перспективу, написати об'ємні предмети в кольоровій гамі обраного середовища, приділяючи увагу матеріальності, враховуючи характерні особливості та освітлення. Виконати детальну прописку об'єктів архітектури та виділити акцент.

Палітра: довільна.

Завдання: створити цілісний узагальнений живописний твір, передати матеріальність заданих об'єктів.

Завдання для самостійної роботи:

Зробити етюди «міський пейзаж». Тепла гама, холодна гама, змішана (поліхромна кольорова гама). Освітлення денне. Формат А4.

4. Структура залікового кредиту з дисципліни «Живопис»

І семестр

Тема	Кількість годин					
	Лекції	Практ. заняття	Сам. робота	Інд. робота	Тренінг, КПЗ	Контрольні заходи
<i>Змістовий модуль I. Поняття тональної шкали. Гризаль. Закономірності розподілу світла і тіні, тону, кольору, тональних співвідношень у живописі.</i>						
Тема 1.	2		12			Поточне опитування
Тема 2.	6	10	12	1	4	Модульна контрольна робота
<i>Змістовий модуль II. Хроматична гама. Виявлення контрастних тональних співвідношень». (світле на темному, темне на світлому). Закономірності розподілу світла і тіні, тону, кольору, тональних співвідношень у живописі.</i>						
Тема 3.	8	10	24	2	4	Модульна контрольна робота
<i>Змістовий модуль III. «Пейзаж з архітектурою» Закономірності розподілу світла і тіні, тону, кольору, тональних співвідношень у живописі.</i>						
Тема 4.	14	10	25	2	4	Модульна контрольна робота
Всього:	30	30	73	5	12	Залік

5. Тематика практичних занять

Змістовий модуль I. Поняття тональної шкали.

Закономірності розподілу світла і тіні, тону, кольору, тональних співвідношень у живописі.

Практичне заняття № 1

Тема 1. «Натюрморт з простих геометричних фігур на виявлення тональних співвідношень». Гризаль.

Практичне завдання: визначення загального тону; передача великих тонових відносин, пропорційних натурі. Моделювання об'ємної форми предметів, виявлення градацій світлотіні і їх тональна проробка з урахуванням повітряної перспективи. Конструктивні та антропологічні особливості черепа. Пропорційні співвідношення.

Послідовність виконання завдання:

1. Композиційне розміщення зображення всієї групи та окремих предметів на площині аркуша;
2. Лінійно-конструктивне вирішення форми з урахуванням їх пропорцій, руху і просторового розташування;
3. Визначення загального тону; передача загальних великих тонових відносин, пропорційних натурі;
4. Моделювання об'ємної форми предметів, виявлення градацій світлотіні і їх тональна проробка з урахуванням повітряної перспективи;
5. Узагальнюючий етап роботи; виявлення головного і другорядного в тональній гармонії роботи; підпорядкування всіх частин зображення цілому.

Практичне заняття № 2

Тема 2. «Натюрморт на виявлення контрастних тональних співвідношень». (світле на темному, темне на світлому). Хроматична гама.

Мета: передати такі властивості постановки, як пропорції, форму, тональну відмінність, загальний пластичний характер постановки. Ознайомити здобувачів із особливостями та властивостями стилізованої та абстрактної композиції. Композиційне розміщення зображення всієї групи та окремих предметів на площині аркуша.

Практичне завдання: визначення загального тону; передача великих тонових відносин, пропорційних натурі. Моделювання об'ємної форми предметів, виявлення градацій світлотіні і їх тональна проробка з урахуванням повітряної перспективи. Конструктивні та антропологічні особливості черепа. Пропорційні співвідношення.

Послідовність виконання завдання:

1. Композиційне розміщення зображення всієї групи та окремих предметів на площині аркуша;
2. Лінійно-конструктивне вирішення форми з урахуванням їх пропорцій, руху і просторового розташування;
3. Визначення загального тону; передача загальних великих тонових відносин, пропорційних натурі;
4. Моделювання об'ємної форми предметів, виявлення градацій світлотіні і їх тональна проробка з урахуванням повітряної перспективи;
5. Узагальнюючий етап роботи; виявлення головного і другорядного в тональній гармонії роботи; підпорядкування всіх частин зображення цілому.

Практичне заняття № 3

Тема 3. «Пейзаж з архітектурою» змішана (поліхромна) кольорова гама, зображення тривимірне (об'ємно-просторове), освітлення денне.

Мета: передати такі властивості постановки, як пропорції, форму, тональну відмінність, загальний пластичний характер постановки. Ознайомити здобувачів із особливостями та властивостями стилізованої та абстрактної композиції. Композиційне розміщення зображення всієї групи та окремих предметів на площині аркуша.

Практичне завдання: визначення загального тону; передача великих тонових відносин, пропорційних натурі. Моделювання об'ємної форми предметів, виявлення градацій світлотіні і їх тональна проробка з урахуванням повітряної перспективи. Конструктивні та антропологічні особливості черепа. Пропорційні співвідношення.

Послідовність виконання завдання:

1. Композиційне розміщення зображення всієї групи та окремих предметів на площині аркуша;
2. Лінійно-конструктивне вирішення форми з урахуванням їх пропорцій, руху і просторового розташування;
3. Визначення загального тону; передача загальних великих тонових відносин, пропорційних натурі;
4. Моделювання об'ємної форми предметів, виявлення градацій світлотіні і їх тональна проробка з урахуванням повітряної перспективи;
5. Узагальнюючий етап роботи; виявлення головного і другорядного в тональній гармонії роботи; підпорядкування всіх частин зображення цілому.

6. Самостійна робота

Самостійна робота є основним засобом засвоєння студентами навчального матеріалу в поза-аудиторний час без участі викладача. Обсяг самостійної роботи визначається робочою програмою та робочим планом в межах встановленого обсягу годин із навчальної дисципліни, методичними вказівками викладача.

Самостійна робота студента забезпечується системою навчально-методичних засобів: конспектами лекцій викладача, підручниками, навчальними та методичними посібниками, монографічною літературою і періодикою, а також засобами самоконтролю (тестами, типовим пакетом контрольних завдань).

Навчальний матеріал, передбачений навчальним планом для засвоєння студентом в процесі самостійної роботи, виноситься на підсумковий контроль поряд з навчальними матеріалом, який опрацьовувався при проведенні навчальних занять.

Викладач проводить діагностику якості самостійної роботи студента на індивідуальних заняттях. Вони проводяться в поза-аудиторний час за окремим графіком, складеним кафедрою.

Самостійна робота студента проводиться за такими напрямками:

1. Підготовка до практичних (семінарських) занять:
 - вивчення лекційного матеріалу;
 - опрацювання рекомендованої монографічної літератури та періодики;
 - опрацювання завдань до практичних занять.
2. Опрацювання програмних питань, що не розглядаються на навчальних заняттях і виносяться на самостійне опрацювання.
3. Ведення конспекту.
4. Підготовка до написання модульних контрольних робіт.

№ п/п	Тематика
1.	«Натюрморт з простих геометричних фігур на виявлення тональних співвідношень». Гризаль. Поняття тональної шкали.
2.	Градiєнтна заливка. Розтяжки.
3.	Гризаль. Об'ємно-просторове живописне зображення простої геометричної фігури (гіпсова кулька і куб).
4.	«Натюрморт на виявлення контрастних тональних співвідношень». (світле на темному, темне на світлому).
5.	Етюди «Натюрморт на температурні співвідношення».
6.	«Пейзаж з архітектурою» змішана (поліхромна) кольорова гама, зображення тривимірне (об'ємно-просторове), освітлення денне.
7.	Етюди «міський пейзаж». Тепла гама, холодна гама, змішана (поліхромна кольорова гама). Освітлення денне.

7. Тренінг та комплексне практичне індивідуальне завдання.

Організація і проведення тренінгу:

Тема: Короткотривалі етюди. Натюрморт на температурні співвідношення.

Порядок проведення:

1. показ візуального ряду.
2. пояснення основних вимог.

Варіанти КПЗ із дисципліни «Живопис»:

1. «Натюрморт на температурні співвідношення». Тепла гама.
2. «Натюрморт на температурні співвідношення». Холодна гама.
3. «Натюрморт на температурні співвідношення». Змішана (поліхромна кольорова гама).

(3-4 предмети побуту). Освітлення бокове (денне). Формат: А4. Матеріали: картон, акварельний папір. Техніка виконання гуаш, акрил, темпера.

Мета: передати такі властивості, як пропорції, форму, тональну відмінність, загальний пластичний характер постановки. Ознайомити здобувачів із особливостями та властивостями стилізованої та абстрактної композиції. Композиційне розміщення зображення всієї групи та окремих предметів на площині аркуша.

Практичне завдання: визначення загального тону; передача великих тонових відносин, пропорційних натурі. Моделювання об'ємної форми предметів, виявлення градацій світлотіні і їх тональна проробка з урахуванням повітряної перспективи. Конструктивні та антропологічні особливості черепа. Пропорційні співвідношення.

Послідовність виконання завдання:

1. Композиційне розміщення зображення всієї групи та окремих предметів на площині аркуша;

2. Лінійно-конструктивне вирішення форми з урахуванням їх пропорцій, руху і просторового розташування;

3. Визначення загального тону; передача загальних великих тонових відносин, пропорційних натурі;

4. Моделювання об'ємної форми предметів, виявлення градацій світлотіні і їх тональна проробка з урахуванням повітряної перспективи;

5. Узагальнюючий етап роботи; виявлення головного і другорядного в тональній гармонії роботи; підпорядкування всіх частин зображення цілому.

8. Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання

Контроль та оцінювання теоретичних знань та практичних навичок студентів протягом навчального семестру відбувається за результатами усних відповідей на практичних заняттях, складанні підсумкового колоквиуму, а також у процесі контролю поточної самостійної роботи.

За характером логіки пізнання використовуються такі методи: аналітичний, синтетичний, аналітико-синтетичний, індуктивний, дедуктивний.

За рівнем самостійної розумової діяльності використовуються методи: проблемний, частково-пошуковий, дослідницький.

Політика оцінювання

Політика щодо дедлайнів і перескладання. Для виконання індивідуальних завдань і проведення контрольних заходів встановлюються конкретні терміни. Перескладання модулів відбувається з дозволу дирекції факультету за наявності поважних причин (наприклад, лікарняний).

Політика щодо академічної доброчесності. Використання друкованих і електронних джерел інформації під час контрольних заходів та екзаменів заборонено.

Політика щодо відвідування. Відвідування занять є обов'язковим компонентом оцінювання. За об'єктивних причин (наприклад, карантин, воєнний стан, хвороба, закордонне стажування) навчання може відбуватись в он-лайн формі за погодженням із керівником курсу з дозволу дирекції факультету.

9. Критерії, форми поточного та підсумкового контролю

У процесі вивчення дисципліни «Живопис» використовуються наступні методи оцінювання навчальної роботи студента за 100 бальною шкалою:

- поточне тестування та опитування;
- виконання ректорської контрольної роботи;
- підсумкове тестування по кожному медіастовому модулю;
- оцінювання виконання тренінгу та КПЗ;
- письмовий іспит;

Підсумковий бал за 100-бальною шкалою з дисципліни визначається як середньозважена величина залежно від питомої ваги кожної складової залікового кредиту.

Заліковий модуль 1	Заліковий модуль 2 (РКР)	Заліковий модуль 3 (тренінг, КППЗ)	Залік	Разом
20 %	20 %	20 %	40%	100 %
1. Усне опитування під час занять. (4 теми по 5 балів = 20 балів) 2. Письмова робота = 80 балів.	1. Усне опитування під час занять (3 теми по 10 балів = 30 балів). 2. Письмова робота = 70 балів.	1. Написання та захист КППЗ = 80 балів. 2. Виконання завдань під час тренінгу = 20 балів.	1. Теоретичні питання (4 питання) – по 25 балів, макс. 100 балів	

Шкала оцінювання

За шкалою університету	За національною шкалою	За шкалою ECTS
90-100	відмінно	A (відмінно)
85-89	добре	B (дуже добре)
75-84		C (добре)
65-74	задовільно	D (задовільно)
60-64		E (достатньо)
35-59	незадовільно	FX (незадовільно з можливістю повторного складання)
1-34		F (незадовільно з обов'язковим повторним курсом)

10. Інструменти, обладнання та програмне забезпечення, використання яких передбачає навчальна дисципліна

№ з/п	Найменування	Номер теми
1	Мультимедійний проектор	1-15
2	Проекційний екран	1-15
3	Наявність доступу до мережі Інтернет (за необхідності)	1-15
4	Ноутбук	1-15
5	Комунікаційне програмне забезпечення (Zoom) для проведення занять у режимі он-лайн (за необхідності)	1-15
6	Комунікаційна навчальна платформа (Moodle) для організації дистанційного навчання (за необхідності)	1-15

11. Рекомендовані джерела інформації

1. Баммес Г. Художественная пластическая анатомия человека. Дрезден, 1988.
2. Гілязова Н.М. Рисунок. Живопис.: навчальний посібник. Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2020. 112с., іл.
3. Говдя П. Передвижники і Київська рисувальна школа // Мистецтво. 1962. № 1. Київ: Енциклопедичний довідник / за редакцією А. В. Кудрицького. Київ : Головна редакція Української Радянської Енциклопедії, 1981. 736 с., іл.
4. Даниленко В.. Дизайн. Харків: ХДАДМ, 2002. С.238.
5. Кале П. Карандаш: мистецтво володіння технікою: пер. з англ. Поппури, 2003.
6. Карпенко О.В. Рисунок голови і фігури людини : метод. реком. Київ : ДАКККіМ, 2007.
7. Кириченко М. А. Основи образотворчої грамоти : навч. посіб. для студ. худ.-графіч. фак-в / М. А. Кириченко, І. М. Кириченко. 2-е вид., перероб. і доп. Київ : Вища шк., 2002. 190 с.
8. Клименюк Т.М. Креслення, рисунок, композиция: навч. посібник для студ. ВНЗ. Львів: Видавництво львівської політехніки, 2012. 300 с.
9. Ковпаненко Н. Г. Київська Рисувальна школа [Архівовано 17 Серпня 2016 у Wayback Machine.]// Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол. В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. Київ : Наукова думка, 2007. Т. 4 : Ка Ком. С. 230. 528 с. : іл. ISBN 978-966-00-0692-8.
10. Лисенко-Ткачук І. В. Використання художньої виразності лінійного рисунка у підготовці дизайнера. 01.12.2020. Київ. НАКККіМ. <http://elib.nakkkim.edu.ua/handle/123456789/3048>
11. Лисенко-Ткачук І. В. Ретроспекція розвитку лінійної графіки та її роль у дизайні середовища. *Культура і сучасність* : альманах. 2020. № 2. С. 164-169. Київ. НАКККіМ. <http://journals.uran.ua/kis/article/view/222401/222546>
12. Максименко А.. Педагогічні системи та навчальні методи в контексті основних мистецьких принципів (концепція синтезованої педагогічної системи). [Рукопис]. 2006. С.6.
13. Мурашко М. І. Спогади старого вчителя. Київ : Мистецтво, 1964.
14. Мурашко Н. И. Київська Рисувальна школа. 1875–1901. Спогади старого вчителя. Київ, 1907.
15. Турченко Ю. Київська рисувальна школа. Київ: Видавництво АН УРСР, 1956.

Електронні ресурси

1. <http://zavantag.com/docs/index-4416763.html>
2. <http://all-drawings.livejournal.com/tag/-6>
3. <http://www.naoma.edu.ua>
4. <http://maliunok.com/>
5. http://uroki-risovania.ru/risovanie_golovy.html
6. <http://artstudying.com/programmy/54-programmarisunok>
7. <http://web2risynok.blogspot.com/>